

MAREK FLOREK, HALINA GAJEWSKA, LESZEK GAJEWSKI

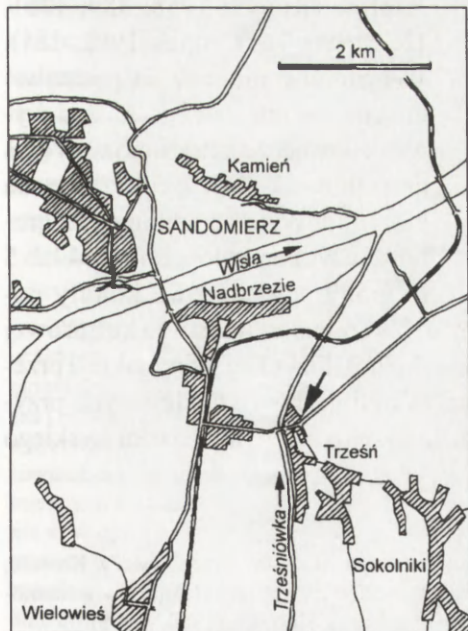
WCZESNOŚREDNIOWIECZNE CMENTARZYSKO SZKIELETOWE W TRZEŚNI, POW. TARNOBRZEG, WOJ. PODKARPACKIE

WSTĘP

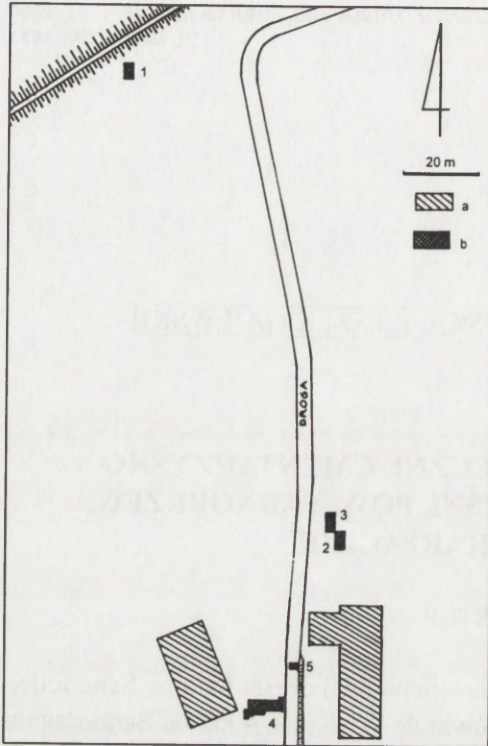
Miejscowość Trześń leży w północno-zachodniej części Kotliny Sandomierskiej, w pobliżu ujścia rzeczki Trześniówki do Wisły, ok. 4 km od Sandomierza (ryc. 1). Współcześnie koryto Wisły i ujście do niej Trześniówki znajdują się ok.

3–3,5 km na północ od Trześni, jednak w przeszłości, jak wynika z analizy map z końca XVIII i początków XIX wieku, Wisła płynęła znacznie bliżej wsi, rozgałęziając się przy tym na szereg odnóg, których pozostałością są istniejące do dziś starorzecza.

Przed rokiem 1887 na terenie wsi, prawdopodobnie na terenie zespołu dworskiego został odkryty przypadkowo grób szkieletowy kultury przeworskiej wyposażony w umbo, 2 groty włóczni i miecz, datowany na wczesny okres wpływów rzymskich (Deme-

Ryc. 1. Trześń stan. 1. Lokalizacja cmentarzyska (oznaczone strzałką).
Fig. 1. Trześń, Site 1. Location of the cemetery (pointed by arrow).

Ryc. 2. Trześń stan. 1. Usytuowanie wykopów badawczych z 1968 roku: a – budynki gospodarcze, przy których wznoszeniu natrafiono na groby w 1956 roku (miejsca badań ratowniczych J. Janowskiego); b – wykopy badawcze.

Fig. 2. Trześń, Site 1. Location of excavation trenches from 1968: a — utility houses, which construction in 1968 revealed the graves (place of the rescue research of J. Janowski); b — excavation trenches.

trykiewicz 1897, 155–156; Wielowiejski 1960, 383). Natomiast na oddalonym od tego miejsca ok. 500 metrów cmentarzu parafialnym w tym samym mniej więcej czasie — również przypadkowo — znaleziona została misa na nóżkach kultury trzcinieckiej, zapewne pochodząca ze zniszczonego grobu (Kostrzewski 1935, 86). W 1956 roku podczas budowy budynków gospodarczych na terenie dawnego zespołu dworskiego (ryc. 2a) natrafiono na kolejne groby szkieletowe. Badania ratownicze na stanowisku jeszcze w tym samym roku przeprowadził Józef Janowski z Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Niestety ich wyniki nie zostały do tej pory opublikowane, a materiały¹ w całości opracowane, lecz znane są jedynie z pojedynczych wzmianek w opracowaniach innych autorów (Kunysz 1958, 389; 1961, 135; 1980, 76; Czopek 1992, 181). W oparciu o nie oraz na podstawie inwentarza muzealnego można wywnioskować, że natrafiono wówczas na stanowisko wielokulturowe, na którym odkryto co najmniej 12 grobów, w tym prawdopodobnie 4 lub 5 to groby popielnicowe kultury pomorskiej, zaś 7 lub 8 — groby szkieletowe, natomiast w warstwie kulturowej i obiektach znaleziono materiały neolityczne, kultury łużyckiej, pomorskiej i przeworskiej oraz z wczesnego średniowiecza. Wśród grobów szkieletowych przynajmniej jeden (grób nr 7), w którym znaleziono sierp z krzemienia ożarówskiego

¹ Materiały z badań J. Janowskiego przechowywane są w Muzeum Okręgowym w Krośnie; brak jest wśród nich m.in. siekierok krzemiennych i zabytków z wyposażenia grobów wczesnośredniowiecznych znanych z rysunków publikowanych przez A. Kunysza (1980, ryc. 8).

i prawdopodobnie 2 siekierki z krzemienia pasiastego², można z dużym prawdopodobieństwem wiązać z kulturą mierzanowicką, pozostałe zaś zapewne z wczesnym średniowieczem. Z grobów uznanych za wczesnośredniowieczne, wyposażenie zawierały tylko dwa — w jednym były to 2 obrączki i 2 kabłączki skroniowe (ryc. 5 i–l), natomiast w drugim znaleziono nóż żelazny, co pozwoliło autorowi badań na ogólne datowanie cmentarzyska na XI wiek (Kunysz 1980, 76).

BADANIA WYKOPALISKOWE W 1968 ROKU

W roku 1968 badania wykopaliskowe w Trześni podjęli Halina i Leszek Gajewscy z ówczesnego Instytutu Historii Kultury Materialnej (obecny Instytut Archeologii i Etnologii) PAN w Warszawie. Głównym celem badań miało być zlokalizowanie cmentarzyska kultury przeworskiej, na istnienie którego wskazywał odkryty pod koniec XIX wieku i publikowany przez Demetrykiewicza zespół grobowy (por. Wstęp). Ponieważ szczegółowa lokalizacja miejsca odkrycia nie była znana, zaś wywiady terenowe i badania powierzchniowe nie dostarczyły żadnych na ten temat wskazówek, pracami wykopaliskowymi o charakterze sondażowym objęto teren dawnego zespołu dworskiego (tzw. „Podworne”), gdzie — jak wskazywały wyniki badań ratowniczych J. Janowskiego z 1956 roku — znajdowało się wielokulturowe stanowisko (Trześń stan. 1), w tym z materiałami z okresu wpływów rzymskich. Wykonanych zostało łącznie 5 wykopów różnej wielkości usytuowany między ówczesnymi budynkami spółdzielni produkcyjnej i szkołą (rejonem badań ratowniczych J. Janowskiego) a wałem przeciwpowodziowym na prawym brzegu Trześniówki (ryc. 2b). Badania potwierdziły wielokulturowy charakter stanowiska — odkryto obiekty osadowe kultury pucharów lejkowatych i kultury trzcinieckiej, 2 ciałopalne groby jamowe grupy tarnobrzesckiej kultury łużyckiej, 7 grobów szkieletowych z wczesnego średniowiecza, zaś w warstwie kulturowej wystąpiła dodatkowo ceramika typu „praskiego” i młodszą, datowaną na IX–XI/XII wiek oraz późnośredniowieczna (IA 1969, 55–56).

² Wg inwentarza muzealnego sierp krzemienny znajdował się w grobie szkieletowym nr 7, w którym oprócz niego znaleziono kilkanaście fragmentów ceramiki z epoki brązu i być może okresów halsztackiego i lateńskiego, natomiast brak jest informacji o siekierkach; wg A. Kunysza (1958), 3 siekierki znaleziono w grobie szkieletowym, w tym dwie to soczewkowate siekierki z krzemienia pasiastego, zaś na temat trzeciej brak jakichkolwiek informacji, nie wspomina on również o sierpie; w pochodzącym z przed ponad 15 lat zbiorczym opracowaniu siekierok krzemiennych z muzeów ówczesnego województwa rzeszowskiego (Proksa 1984) zabytki z Trześni nie są w ogóle uwzględnione, nie ma ich obecnie w zbiorach muzealnych w Rzeszowie i Krośnie; ponieważ wg opisu A. Kunysza, siekierki krzemienne miały się znajdować ok. 80 cm od głowy zmarłego, zaś jama grobowa była nieczytelna, nie można również całkiem wykluczyć, że zarówno siekierki jak i być może sierp przyporządkowane zostały do pochówku omyłkowo.

Materiały z badań w 1968 roku, podobnie jak z badań wcześniejszych, nie zostały dotychczas opracowane i opublikowane, natomiast wielokrotnie były wzmiankowane w literaturze (por. m.in.: Zoll-Adamikowa 1971, 84 i tabela; Żaki 1974, 532; Moskwa 1976, 302; Kunysz 1980, 76–77).

WCZESNOŚREDNIOWIECZNE CMENTARZYSKO SZKIELETOWE

Przedmiotem niniejszego opracowania jest wyłącznie rozpoznany w trakcie badań w 1968 roku fragment wczesnośredniowiecznego cmentarzyska szkieletowego³.

Cmentarzysko znajduje się w południowej partii wielokulturowego stanowiska Trześć 1 („Podworne”), w części zajętego przez budynki gospodarcze Spółdzielni „Drobiarz” (teren dawnej Spółdzielni Produkcyjnej w Trześci, przed II wojną zespół dworsko-folwarczny), w części zaś przez plac szkolny. Groby szkieletowe w 1968 roku odkryto w wykopach nr 4 i 5, usytuowanych w pobliżu wspomnianych budynków gospodarczych, przy budowie których w 1956 roku natrafiono na pochówki badane przez J. Janowskiego (ryc. 2). Przebadanych zostało łącznie 7 grobów (ryc. 3), w tym jeden — częściowo uszkodzony — w wykopie 5 (grób nr 1), pozostałe sześć w wykopie 4 (groby nr 2–7).

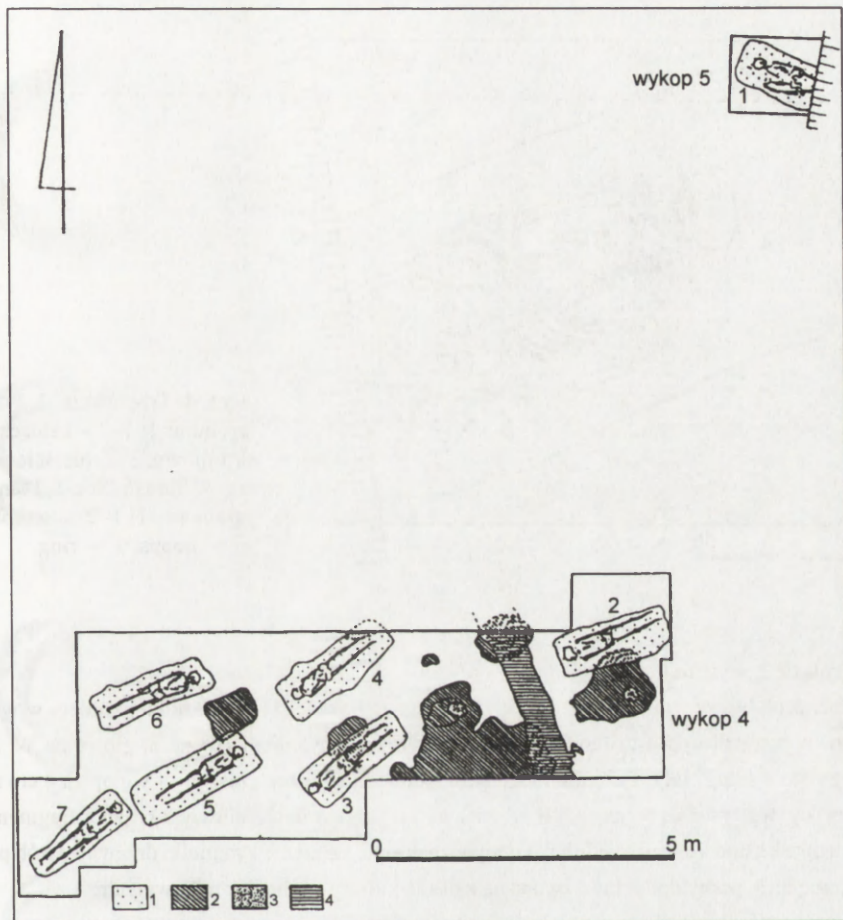
OPIS GROBÓW⁴

Grób nr 1 (ryc. 4)

Jama grobowa prostokątna z zaokrąglonymi narożnikami, wymiary ok. 200 x 80 cm, zachowana na długości ok. 140 cm (część wschodnia zniszczona przez rów odwadniający); na głębokości 60 cm szkielet kobiety w wieku *adultus*, w pozycji wyprostowanej, kości podudzi niezachowane (zniszczone przez wkop); orientacja NW–SE z odchyleniem ok. 5° na S; głowa na W, ręce wyprostowane wzdłuż ciała, przy czaszce od strony SW 2 brązowe kabłączki skroniowe, na kości paliczkowej prawej ręki pierścionek z drutu brązowego; w wypełniku jamy grobowej pojedyncze fragmenty ceramiki pradziejowej.

³ Z oczywistych względów optymalne byłoby opracowanie go łącznie z grobami wczesnośredniowiecznymi badanymi ratowniczo w 1956 r. przez J. Janowskiego, nie pozwala jednak na to brak dostępu do całości materiałów i dokumentacji z tych badań.

⁴ Przy opisie grobów podana głębokość mierzona jest od powierzchni terenu; orientacja pochówków wzdłuż dłuższej osi względem kierunków N, NE, E, S, SW, W, WN; odchylenie od podanej orientacji dla części zachodniej jam grobowych mierzona w stopniach.

Ryc. 3. Trześć stan. 1. Plan zbiorczy rozpoznanej w 1968 r. części cmentarzyska w obrębie wykopów nr 4 i 5: 1 — jamy grobowe cmentarzyska szkieletowego; 2 — jamy osadnicze KPL i KTR; 3 — groby GT KŁ; 4 — okop współczesny.

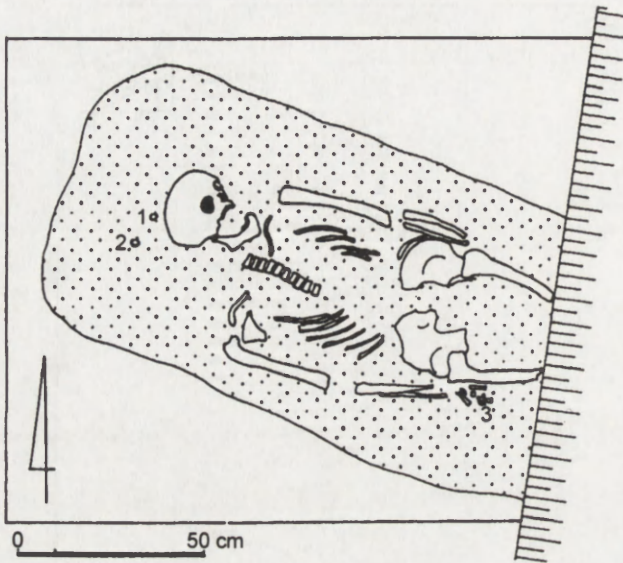
Fig. 3. Trześć, Site 1. Overall plan of the part of the cemetery excavated in 1968, trenches nos. 4 and 5: 1 — grave pits of the inhumation cemetery; 2 — settlement pits of the Funnel Beaker and Trzciniec cultures; 3 — graves of the Tarnobrzeg group of the Łużyce culture; 4 — contemporary trench.

Inwentarz:

1. Kabłączek skroniowy z brązu, średnica 1,7 cm, grubość 0,2 cm, typ III wg K. Musianowicz (ryc. 5c);

2. Kabłączek skroniowy z brązu, średnica 2,0 cm, grubość 0,4 cm, typ III wg K. Musianowicz (ryc. 5b)

3. Pierścionek pleciony z drutu brązowego, średnica 2,7 cm, grubość 0,3–0,4 cm, średnica drutu 0,9 mm (ryc. 5a).

Ryc. 4. Trześń stan. 1. Plan grobu nr 1: 1-2 — kabłączki skroniowe; 3 — pierścienek.
Fig. 4. Trześń, Site 1. Plan of grave no. 1: 1-2 — temple hoops, 3 — ring.

Grób nr 2 (ryc. 6a)

Jama grobowa prostokątna ok. 200 x 75 cm; na głębokości 110 cm szkielet kobiety w wieku *adultus*, w pozycji wyprostowanej, orientacja W-E z odchyleniem 10° na S, głowa na W; ręce wyciągnięte wzdłuż ciała, z dłońmi złożonymi na miednicy; przy czaszce — wg opisu 4 cm na S od potylicy, wg rysunku 5 cm na NE od żuchwy — kabłączek skroniowy z brązu z fragmentem skóry z opaski; pod kośćmi miednicy pojedyncze drobne kamienie i węgielki drzewne. Grób przecinał jamę nr 3, prawdopodobnie związaną z osadą kultury pucharów lejkowatych.

Inwentarz:

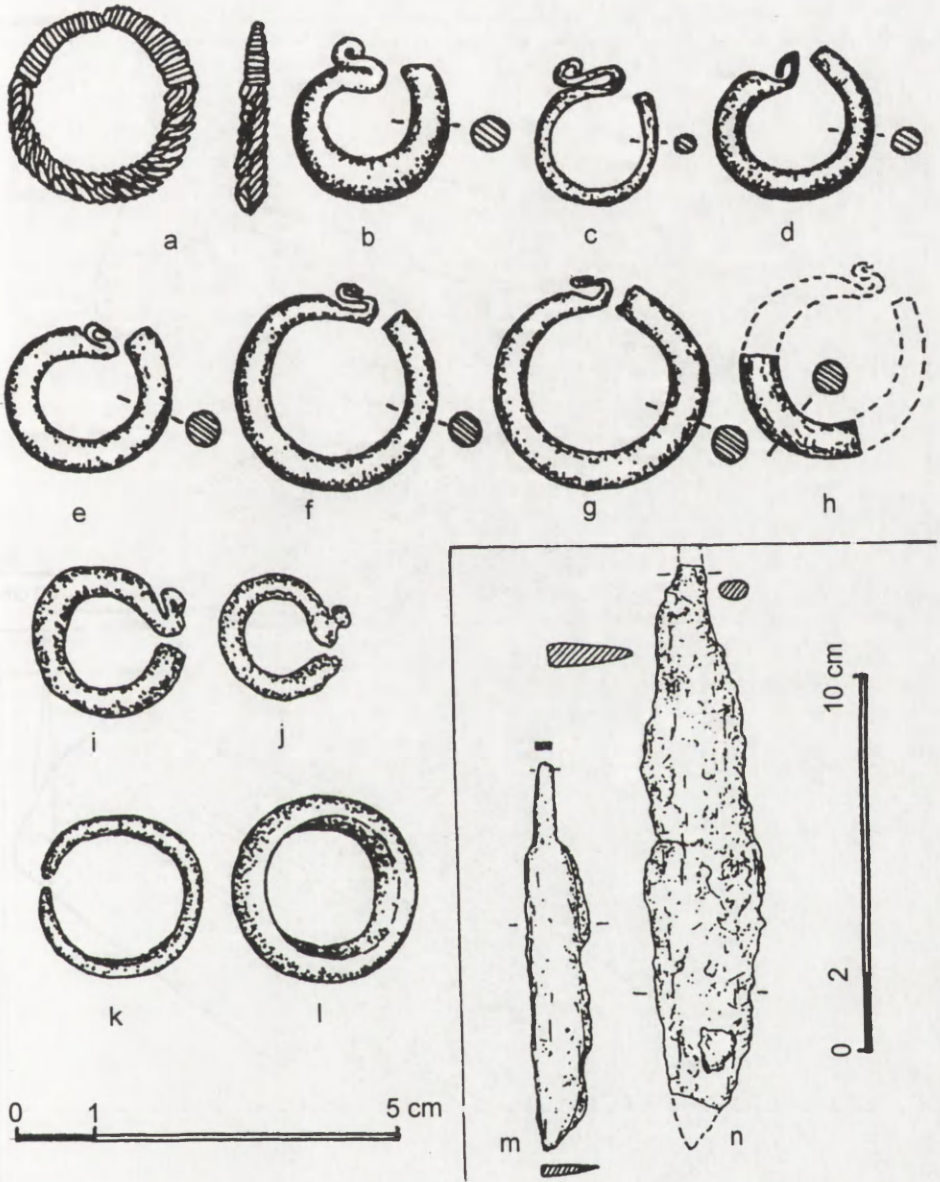
1. kabłączek skroniowy z brązu, średnica ok. 2,2 cm, grubość 0,4 cm, typ III wg K. Musianowicz (ryc. 5d).

Grób 3 (ryc. 6b)

Jama grobowa na planie wydłużonego trapezu o wymiarach 205 x 80-55 cm; na głębokości 110 cm szkielet kobiety w wieku *adultus*, w pozycji wyprostowanej, orientacja SW-NE z odchyleniem ok. 15° w kierunku N, głowa na W, ręce wyciągnięte wzdłuż tułowia; brak wyposażenia. Grób przecinał jamę nr 6, prawdopodobnie kultury pucharów lejkowatych lub kultury trzcinieckiej.

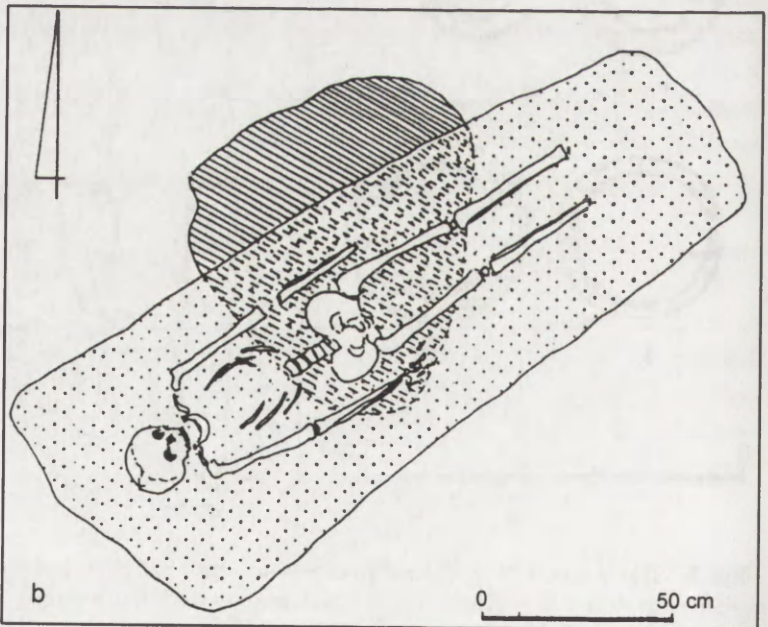
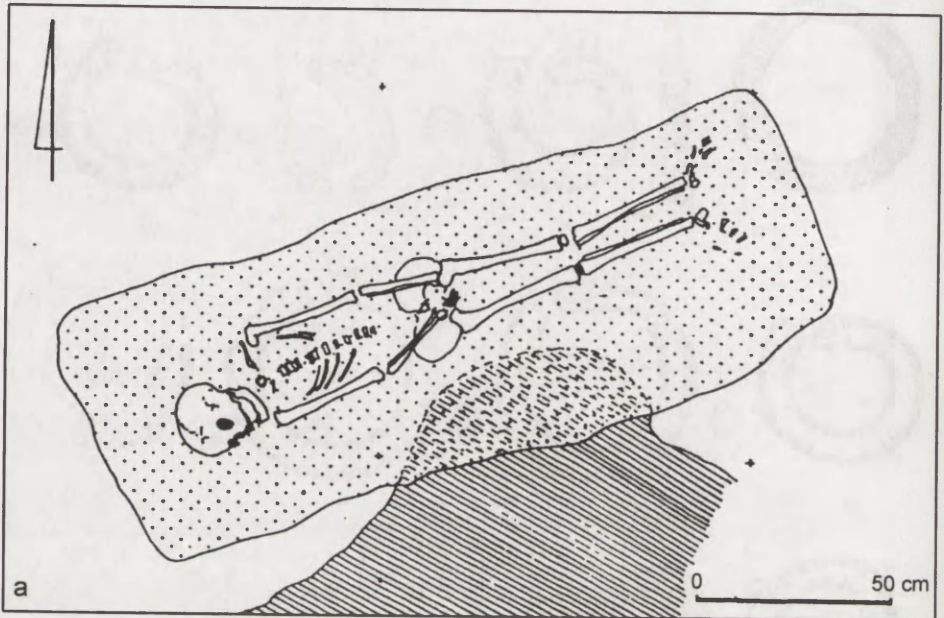
Grób 4 (ryc. 7a)

Jama grobowa kształtu prostokątnego, o wymiarach ok. 210 x 80 cm; na głębokości ok. 115 cm szkielet kobiety w wieku *adultus*, w pozycji wyprostowanej, orientacja SW-NE z odchyleniem ok. 15° w kierunku N, głowa na W, lewa ręka wyciągnięta wzdłuż tułowia, prawa zgięta w łokciu i złożona na piersi; przy czaszce od strony potylicy 4 kabłączki skroniowe. Grób przecinał pradziejową jamę nr 7.

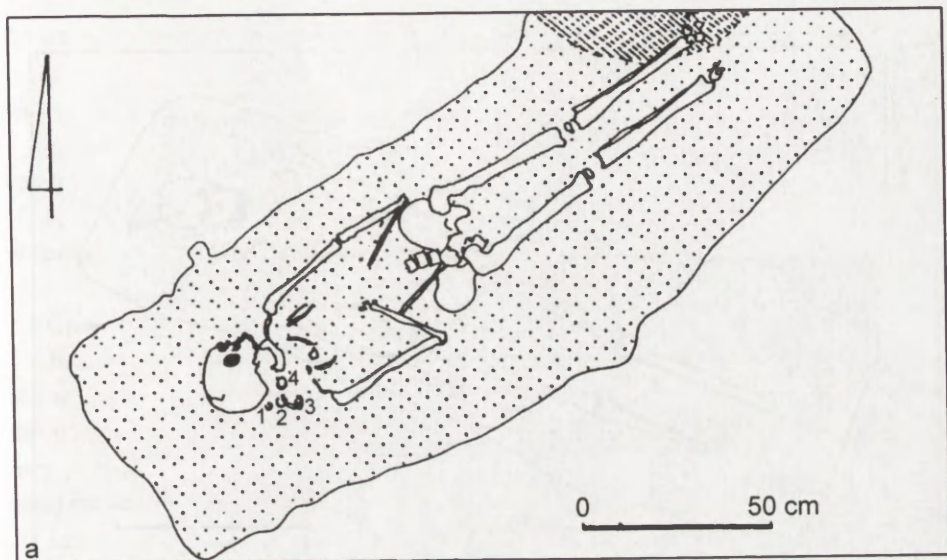

Ryc. 5 Trześć stan. 1. Wyposażenie grobów: a-c — grób nr 1; d — grób nr 2; e-h — grób nr 4; m — grób nr 5; n — grób nr 7; i-l — grób odkryty w 1956 r.; a-d, i-k — brąz, e — srebro, f-h — cyna; — szkło, m-n — żelazo (i-l wg Kunysz 1980).

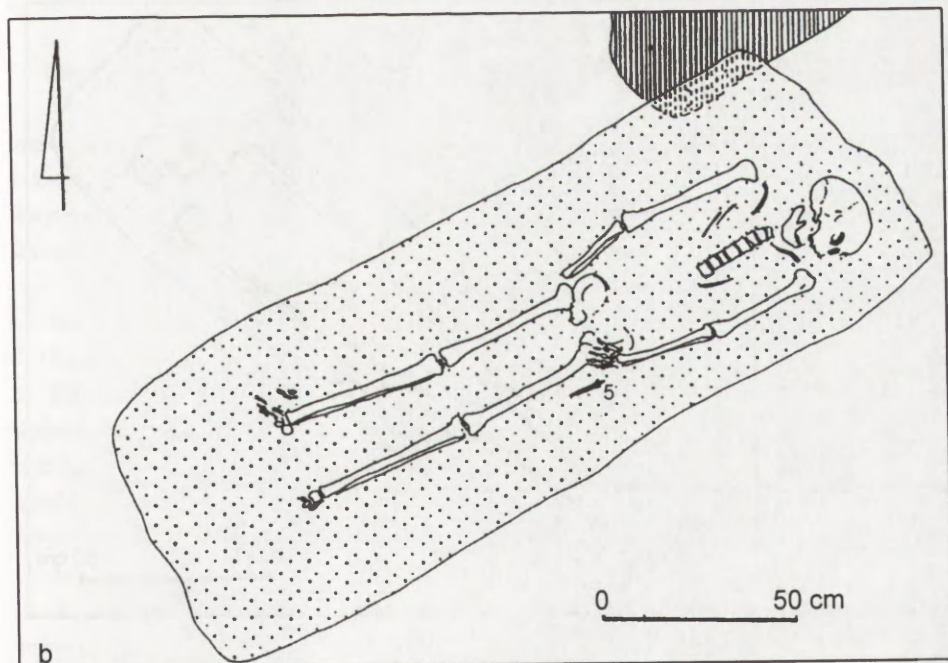
Fig. 5. Trześć, Site 1. Artifacts from graves: a-c — grave no. 1; d — grave no. 2; e-h — grave no. 4; m — grave no. 5; n — grave no. 7; i-l — grave discovered in 1956; a-d, k-i — bronze, e — silver, f-h — solder; — glass, m-n — iron (i-l after Kunysz 1980).

Ryc. 6. Trzeźń stan. 1. Plany grobów nr 2 (a) i nr 3 (b): 1 — kabłączek skroniowy.
 Fig. 6. Trzeźń, Site 1. Plans of grave no. 2 (a) and no. 3 (b): 1 — temple hoop.

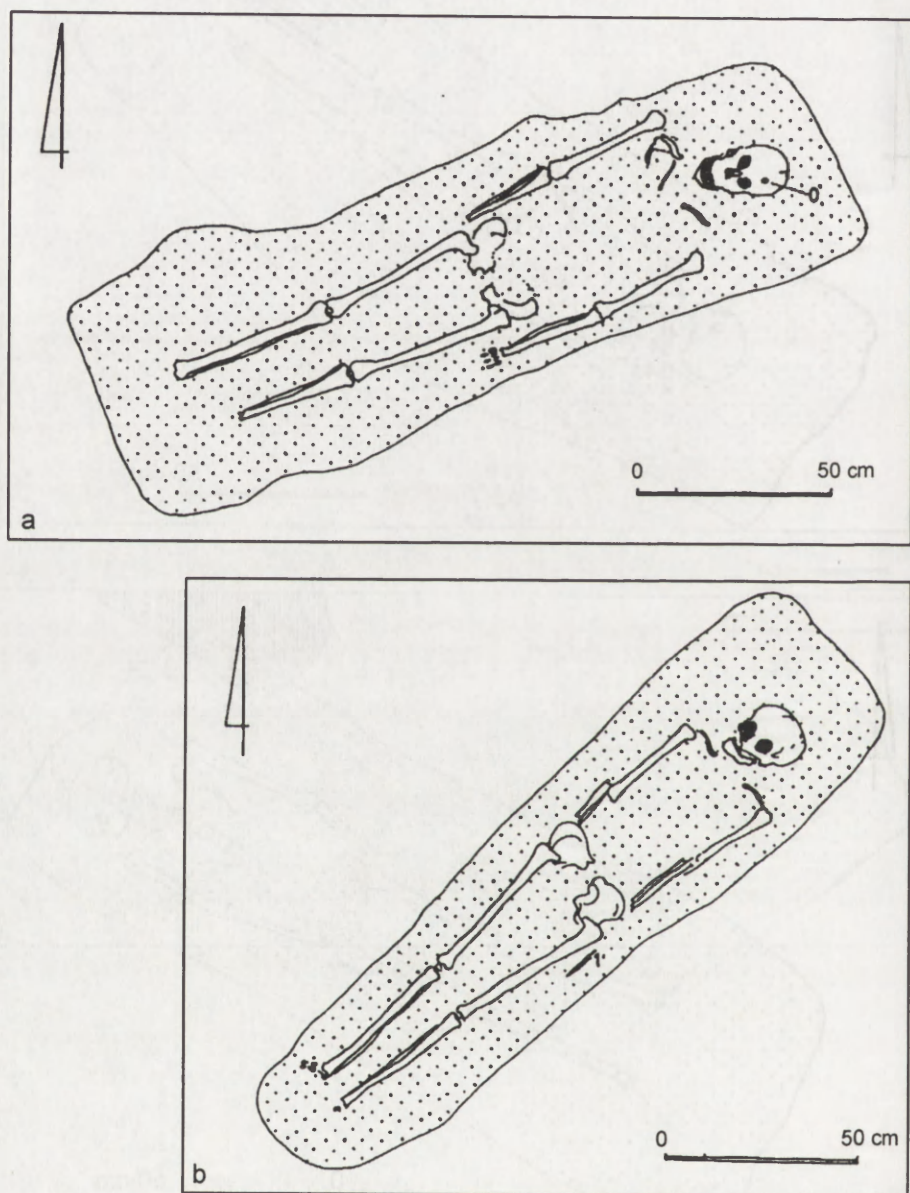

a

b

Ryc. 7. Trześń stan. 1. Plany grobów nr 4 (a) i nr 5 (b): 1-4 — kabłączki skroniowe, 5 — nóż.
 Fig. 7. Trześń, Site 1. Plans of grave no. 4 (a) and no. 5 (b): 1-4 — temple hoops; 5 — knife.

Ryc. 8. Trześń stan. 1. Plany grobów nr 6 (a) i nr 7 (b): 1 — nóż.
 Fig. 8. Trześń, Site 1. Plans of grave no. 6 (a) and no. 7 (b): 1 — knife.

Inwentarz:

1. kabłączek skroniowy wykonany ze srebra, wewnątrz pusty, średnica 2,2x1,8 cm, grubość 0,5 cm, typ III wg K. Musianowicz (ryc. 5e)
2. kabłączek skroniowy wykonany z cyny, wewnątrz pusty, średnica 2,9x2,6 cm, grubość 0,4 cm, typ III wg K. Musianowicz (ryc. 5f)
3. kabłączek skroniowy wykonany z cyny, wewnątrz pusty, średnica 2,9x2,7 cm, grubość 0,5 cm, typ III wg K. Musianowicz (ryc. 5g)
4. fragment kabłączka wykonanego z cyny, pustego wewnątrz, średnica zapewne zbliżona do pozostałych, grubość ok. 0,4 cm (ryc. 5h).

Grób 5 (ryc. 7b)

Jama grobowa kształtu prostokątnego ok. 215 x 80 cm; na głębokości 110 cm szkielet mężczyzny w wieku *adultus/maturus*, w pozycji wyprostowanej; orientacja SW–NE z odchyleniem ok. 20° w kierunku S; głowa w kierunku E; ręce wyciągnięte wzdłuż tułowia, dłonie złożone na miednicy; przy lewym biodrze nóż żelazny. Grób przecinał narożnik jamy nr 8, prawdopodobnie związanej z osadnictwem kultury pucharów lejkowatych.

Inwentarz:

1. nóż żelazny z kolcem do obsadzenia rękojeści?, długość całkowita 10,5 cm, w tym ostrza 8,3 cm, szerokość ostrza 1,5–1,7 cm (ryc. 5m)

Grób 6 (ryc. 8a)

Jama grobowa kształtu prostokątnego ok. 210 x 65 cm; na głębokości ok. 115 cm szkielet mężczyzny w wieku *adultus*, w pozycji wyprostowanej; orientacja SW–NE z odchyleniem ok. 20° w kierunku S, głowa w kierunku E, ręce wyciągnięte wzdłuż tułowia; w czaszce ok. 2 cm nad lewym oczodołem nieregularny otwór – ślad przebicia ostrym przedmiotem, zapewne przyczyna śmierci; brak wyposażenia.

Grób 7 (ryc. 8b)

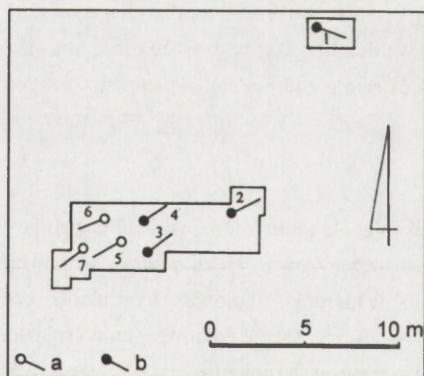
Jama grobowa na planie wydłużonego trapezu z lekko zaokrąglonymi narożnikami, wymiary ok. 200 x 55–35 cm; na głębokości ok. 155 cm szkielet mężczyzny w wieku *adultus*, w pozycji wyprostowanej; orientacja SW–NE z odchyleniem ok. 15° w kierunku N; głowa w kierunku E, ręce wyciągnięte wzdłuż tułowia, dłonie złożone na miednicy; z lewej strony zmarłego, na wysokości miednicy nóż żelazny z pozostałościami okutej pochewki z surowca organicznego (drewno?, skóra?).

Inwentarz:

1. nóż żelazny z kolcem do osadzenia rękojeści w okutej pochewce z bliżej nieokreślonego surowca organicznego, zachowana długość noża 14,5 cm, w tym ostrza 13,5 cm, szerokość ostrza ok. 2,5 cm (ryc. 5n)

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA I CHRONOLOGIA CMENTARZYSKA

W roku 1968 na stanowisku przebadano 7 grobów, w tym 6 w obrębie wykopu nr 4 o powierzchni 35 m kw. Jak wspomniano wcześniej, w 1956 roku natrafiono na groby w obrębie wkopów fundamentowych budynków w sąsiedztwie wykopów nr 4 i 5, natomiast nie odkryto ich w trakcie obecnych badań w wykopach 2 i 3. Wskazuje to, że północna granica cmentarzyska znajduje się między tymi wykopami a budynkami gospodarczymi. Zasięg cmentarzyska w kierunkach południowym, wschodnim i zachodnim nie jest znany. Mimo fragmentarycznego rozpoznania obszaru stanowiska, z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że groby w przeważającej większości usytuowane są w dość regularnych rzędach przebiegających wzdłuż osi SW–NE. Jamy grobowe prostokątne lub na planie wydłużonego trapezu w sześciu wypadkach (groby nr 2–7 z wykopu 4) zorientowane były dłuższym bokiem wzdłuż osi W–E lub SW–NE z odchyleniem od 10 do 20 stopni na południe lub północ. Jedynie grób nr 1 zorientowany był wzdłuż osi NW–SE z niewielkim odchyleniem w kierunku południowym. Wielkość poszczególnych jam grobowych była zbliżona i wynosiła ok. 200 x 80–50 cm, wyjątkowo mniej, zaś ich dna znajdowały się na głębokości od ok. 100 do 155 cm poniżej obecnego poziomu terenu.

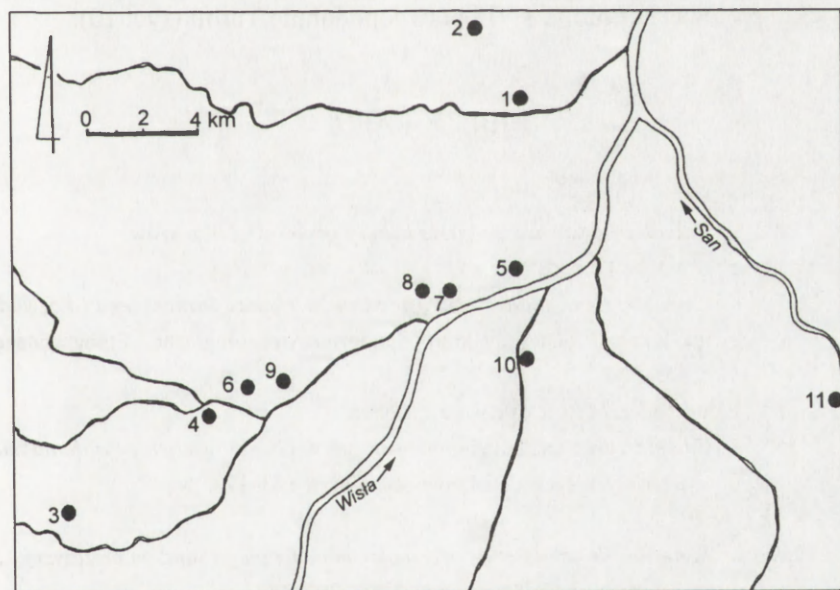

Ryc. 9. Trześń stan. 1. Schematyczny plan rozpoznanej w 1968 roku części cmentarzyska z podziałem pochówków na męskie (a) i kobiece (b).

Fig. 9. Trześń, Site 1. General plan of the part of the cemetery examined in 1968, with distinguished male (a) and female (b) graves.

W przebadanych grobach odkryto wyłącznie pochówki osób dorosłych, których przedział wiekowy został określony jako *adultus* lub *adultus/maturus*. Cztery groby (nr 1–4) należały do kobiet, trzy groby (nr 5–7) do mężczyzn. Zmarli leżeli na plecach w pozycji wyprostowanej, z rękami wyciągniętymi wzdłuż ciała (groby nr 1, 3, 6, 7) bądź lekko ugiętymi w łokciach i dłońmi złożonymi na miednicy (groby nr 2, 5), wyjątkowo jedna ręka wyprostowana, druga zgięta w łokciu i złożona na piersiach (grób nr 4). Orientacja zmarłych, przynajmniej w przebadanych grobach wykazuje ścisłą zależność od ich płci — wszystkie pochówki kobiece skierowane były głowami w kierunku generalnie zachodnim (groby nr 1–4), natomiast pochówki mężczyzn skierowane były głowami na wschód (groby 5–7) (ryc. 9).

Wyposażenie zawierało 5 z pośród 7 przebadanych grobów. W grobie nr 1 były to 2 kabłączki skroniowe z brązu i pierścionek z drutu brązowego, w grobie nr 2 — kabłączek skroniowy z brązu, w grobie nr 4 — 3 kabłączki skroniowe z cyny i jeden srebrny, w grobach nr 5 i nr 7 — noże żelazne (ryc. 5a–h, m–n). Wszystkie znalezione kabłączki, podobnie jak pochodzące z wcześniejszych badań J. Janowskiego, reprezentują typ IIIA kabłączków skroniowych wg typologii K. Musianowicz (1949). Kabłączki tego typu występują powszechnie we wczesnośredniowiecznych grobach szkieletowych, tak że przytaczanie analogii wydaje się zbędne. Zwraca natomiast uwagę fakt, że aż 3 kabłączki (wszystkie z grobu nr 4) zostały wykonane z cyny — materiału dość rzadko stosowanego do wyrobu tego typu ozdób (Marciniak 1960, 172). Bardziej interesującym zabytkiem jest pochodzący z grobu nr 1 pierścionek pleciony z drucików brązowych (ryc. 5a). Wykonane w podobnej technice pierścionki znalezione zostały m.in. na cmentarzyskach w Gnieszowicach k. Koprzywnicy — pierścionek srebrny (Gardawski, Miskiewicz 1956, 163 i tab. XXXVI: 2) i Sandomierzu — pierścionek brązowy

Ryc. 10. Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe w okolicach Sandomierza:

1 — Dwikozy, 2 — Garbów Stary, 3 — Gnieszowice, 4 — Gorzyczany, 5 — Kamień Plebański, 6 — Samborzec, 7 — Sandomierz — Mały Rynek, 8 — Sandomierz — Wzgórze Świętojakubskie, 9 — Złota, 10 — Trześć, 11 — Turbia.

Fig. 10. Early Medieval inhumation cemeteries in the vicinity of Sandomierz: 1 — Dwikozy, 2 — Grabów Stary, 3 — Gnieszowice, 4 — Gorzyczany, 5 — Kamień Plebański, 6 — Samborzec, 7 — Sandomierz — Mały Rynek, 8 — Sandomierz-Wzgórze Świętojakubskie, 9 — Złota, 10 — Trześć, 11 — Turbia.

(Gąsowski 1969, 425 i ryc. 99d), lecz w przeciwieństwie do okazu z Trześni mają one nie połączone końce, lekko zachodzące na siebie.

Zarówno orientacja jam grobowych jak i poszczególnych zmarłych, w tym zależność kierunku ułożenia głowy zmarłego od jego płci, sposób ułożenia ciała w grobie i inne zaobserwowane elementy obrządku pogrzebowego są typowe dla wczesnośredniowiecznych szkieletowych cmentarzysk rzędowych Małopolski (por. Zoll-Adamikowa 1971, tam starsza literatura). Chronologię cmentarzyska określić można na podstawie znalezionych w grobach kabłączków skroniowych i pierścionka ramowo na XI–XII w. Biorąc jednak pod uwagę zaobserwowaną zależność kierunku ułożenia zmarłych od ich płci, która to zasada była przestrzegana ściślej na cmentarzyskach starszych, wydaje się, że datowanie przynajmniej rozpoznanych grobów można zawęzić do XI w. Cmentarzysko w Trześni ze względu na układ przestrzenny i cechy obrządku pogrzebowego oraz chronologię należy zatem umieścić w tej samej grupie, co pobliskie cmentarzyska w Dwikozach, Gorzyczanach, Kamieniu Plebańskim, Złotej, Samborcu, Gnieszowicach, Garbowie Starym, Sandomierzu — na Wzgórzu Świętojakubskim i tzw. Małym Rynku (wszystkie po lewej stronie Wisły) i prawdopodobnie Turbii (ryc. 10).

BIBLIOGRAFIA

- Cz o p e k Sylwester
1992 *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*, Rzeszów.
- D e m e t r y k i e w i c z Włodzimierz
1897 *Cmentarzyska i osady przedhistoryczne w okolicy Tarnobrzega i Rozwadowa nad Sanem*, „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” 2, s. 135–157.
- G a r d a w s k i Aleksander, M i s z k i e w i c z Benon
1956 *Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Gnieszowicach pow. Sandomierz*, „Materiały Wczesnośredniowieczne” 4, s. 163–170.
- G ą s o w s k i Jerzy.
1969 *Materiały do osadnictwa wczesnośredniowiecznego Sandomierszczyzny*, „Materiały Wczesnośredniowieczne” 6, s. 303–470.
- I A
1969 Informator Archeologiczny. Badania 1968, Warszawa.
- K o s t r z e w s k i Józef
1935 *Przyczynki do poznania wczesnej epoki bronzowej*, WA 13, s. 75–92.
- K u n y s z Antoni
1958 *Znaleziska surowca i wyrobów z tzw. „krzemienia pasiastego” w dorzeczu Sanu i Wisłoka*, WA 25, z. 4, s. 389–390.

- 1980 *Wczesnośredniowieczne osadnictwo w widłach Wisły i Sanu (VI–XIII w.)* [w:] *Puszcza Sandomierska wczoraj i dziś*, Zbiór rozpraw i artykułów pod redakcją Józefa Półćwiartka, Rzeszów.
- Marciniak Józef
- 1960 *Cmentarzysko szkieletowe z okresu wczesnohistorycznego w Strzemieszycach Wielkich pow. Będzin*, „Materiały Wczesnośredniowieczne” 5, s. 141–182.
- Moskwa Kazimierz
- 1976 *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów.
- Musiłowicz Krystyna
- 1949 *Kabłączki skroniowe – próba typologii i chronologii*, „Światowit” 20, s. 115–232.
- Proksa Michał
- 1984 *Próba statystycznej analizy kamiennych siekier neolitycznych ze zbiorów muzeów dawnego woj. rzeszowskiego*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1976–1979”, s. 5–40.
- Wielowiejski Jerzy
- 1960 *Przemiany gospodarczo-społeczne ludności południowej Polski w okresie późnolatańskim i rzymskim*, „Materiały Starożytne” 6, s. 5–426.
- Zoll-Adamikowa Helena
- 1971 *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski. Część II. Analiza*, Wrocław.

MAREK FLOREK, HALINA GAJEWSKA, LESZEK GAJEWSKI

EARLY MEDIEVAL INHUMATION CEMETERY IN TRZEŚŃ,
TARNOBRZEG DISTRICT, PODKARPACKIE VOIVODSHIP

(Summary)

The report presents a part of the Early Medieval inhumation cemetery on Site 1 in Trześć (Fig. 1), examined in 1968. In this place a skeleton grave of the Przeworsk culture from the Early Roman Period was accidentally discovered sometime before 1897. In 1956 (Fig. 2a) more skeleton graves were found, most of them related to the Early Medieval cemetery, as well as artifacts and pits dated from the Neolithic Period till the Middle Age. The results of the rescue research of 1956 have not been published. The material and field documentation from it is incomplete and not entirely available.

In 1968 Halina and Leszek Gajewski resumed the excavation on Trześć Site 1 (so-called *Podworne*; Fig. 2b). As a result, the multi-culture character of the place was positively confirmed by new finds of settlement features of the Funnel Beaker and Trzciniec cultures, cremation pit graves of the Tarnobrzeg group of the Lusatian culture, and Early Medieval inhumations. Moreover, potsherds of the Prague Type and younger (9th–11/12th century and Late Medieval Period) was collected from the culture layer on the site.

Skeleton graves were discovered (in 1968) in the southern part of the site, in excavation trenches nos. 4 and 5 (Fig. 2b, 3), located close to the area explored in 1956. Seven of them were examined (Fig. 4, 6–8). One of them (in a damage state) was in excavation trench no. 5 (grave no. 1), the others grave nos. 2–7) in trench no. 4. Since no burials were found in trenches nos. 2 and 3, the northern limit of the cemetery should be located somewhere between them and modern utility houses built on the place. Despite the incomplete research we presume that most of graves were arranged in quite regular rows along SW–NE axis. Six grave pits (nos. 2–7 in trench no. 4) were orientated W–E and SW–NE, with southern or northern deviation of 10 to 20 degrees. The exception was grave no. 1 — directed NW–SE, with a slight deviation to the south. All graves were close in size — ca. 200 cm by 80–50 cm, and only exceptionally less than these numbers. Bottoms of the pits were 100–155 cm below the today's ground surface.

The examined graves contained entirely inhumations of adult persons with the age span denoted as *adultus* or *adultus/maturus*. Four of them (nos. 1–4) belonged to females, the other three (nos. 5–7) to males. Position of the dead was closely related to sex (at least in the examined graves). All female graves were orientated head to the west, while the male graves were orientated to the east (Fig. 9). Five burials had grave goods (Fig. 5). In grave no. 1 there were 2 temple hoops of bronze and a ring made of bronze wire. Another bronze temple hoop was found in grave no. 2, while 3 artifacts of that type of solder and one of silver — in grave no. 4. Graves nos. 5 and 7 contained iron knives.

Chronology of the cemetery can be determined of the ground of the described artifacts to 11th–12th centuries. Taking into account the relation between sex of dead and grave orientation (the rule more strictly observed on earlier cemeteries), the first number is the most probable dating of the examined burials.

Spatial layout, funeral rite, and chronology of the Trześć site are typical for Early Medieval row-type cemeteries in Lesser Poland. The nearest analogies are sites in Sandomierz on the left bank of the Vistula River, and the presumed cemetery in Turbia on the right bank of this river (Fig. 10).

Translated by Jerzy Kopacz